

КОНСУЛЬТАЦІЙНІ ПРОГРАМИ ДЛЯ БЕЗРОБІТНИХ У США

Наталя Бідюк

У статті досліджено проблему консультиування безробітного населення у США; розкрито основні напрями консультиування, діяльність провідних Асоціацій у галузі консультиування; розглянуто роль консультиаційних програм для безробітних, визначено їх стратегічні напрями; здійснено аналіз змісту окремих консультиаційних програм.

Ключові слова: безробітні, консультиування, консультиаційні програми, зміст, стратегічні напрями, життєво необхідні навички.

Безробіття в Україні є актуальною проблемою, без вирішення якої неможливо забезпечити ефективне функціонування економіки та розвиток суспільства. Воно асоціюється з низкою особистісних і соціальних проблем. Реакції людини на безробіття розвиваються поетапно і можуть завершитися тривалим етапом відчаю, якщо пошуки роботи виявляться невдалими. Безробіття досить відчутно впливає на зміни в потребах людини. Під час втрати роботи людина знову повертається до турбот про задоволення первинних потреб, навіть якщо в період своєї попередньої професійної діяльності вона перебувала на вищих щаблях самооцінки і самоактуалізації. За такої різкої зміни у світосприйнятті для безробітного характерне відчуття віктимізації (від англійського слова victim – жертва) – відчуття жертви. Дослідження американських учених У. Боргена і Н. Амундсена довели, що реакції людини щодо втрати роботи є досить різними. Серед чинників, що впливають на формування ставлення людини до відсутності роботи, особливе місце посідають попередня професійна діяльність, соціальний статус, особистісні характеристики, фінансова ситуація, система соціальної підтримки й очікування щодо свого майбутнього [2, 267–268]. Важливими чинниками соціальної захищеності безробітних на ринку праці є законодавчий супровід, розродлення і реалізація освітніх програм, професійна консультиаційна підтримка. Ураховуючи вище зазначене, закономірною та актуальною є проблема розроблення консультиаційних програм для подолання психологічних бар'єрів у безробітних під час втрати роботи. У цьому контексті досвід США з розвитку та впровадження консультиаційних програм заслуговує на ретельне вивчення з метою використання його прогресивних ідей у вітчизняній освітній практиці.

Різним аспектам розв'язання проблеми безробіття та безробітних присвячено дослідження вітчизняних та зарубіжних учених, зокрема психологічні аспекти професійного становлення, адаптації і самоактуалізації особистості, психологічної підтримки та консультиаційної допомоги безробітним розкриті у працях В. Адкінса, Н. Амундсена, Ф. Березіна, Ф. Бодрова, У. Боргена, Д. Біррена, Е. Герра, Дж. Гудмана, Ю. Деражне, Р. Джорджа, Е. Зеєра, І. Кона, К. Кязімова,

О. Леонтьєва, А. Маклакова, А. Маслоу, Р. Мокшанцева, Н. Ничкало, Г. Олпорта, Є. Павлютенкова, Ю. Павлова, Ф. Парсонса, С. Петунової, О. Петроє, Н. Побірченко, В. Пономаренка, Г. Рена, О. Рикової, К. Роджерса, В. Савченка, В. Синявського, О. Соколової, Н. Шлоссберг та ін.

Відсутність у науковій літературі детального розгляду окресленої проблеми, а також нагальна потреба у вивченні провідних ідей зарубіжного досвіду визначили *мету статті* – розкрити особливості змісту консультаційних програм для безробітних у США.

З розвитком ідеї неперервної освіти консультаційні програми стали відчутною допомогою реальному її втіленню в життя, оскільки освіта вважається важливою складовою кар'єрного успіху.

Історичний аналіз розвитку консультування у США показав, що запровадження консультаційних програм для безробітних передбачало: консультування для пошуку роботи і розроблення моделей поведінки безробітних у реальному житті; допомогу в усвідомленні можливостей соціалізації у процесі реалізації своєї кар'єри; підготовку безробітних до вибору стилю життя та професії; допомогу з розвитку навичок ухвалення правильних рішень; турботу про реалізацію самоконцепції перед вступом до ринку праці; турботу про формування людських цінностей, раціонального розподілу вільного часу; забезпечення свободи вибору зі збереженням цілісності індивідуальності особистості; допомогу в пошуку, розкритті та розвитку індивідуальних талантів; сприяння у формулюванні і досягненні визначених цілей.

Теоретичні положення освіти дорослих стали базовим підґрунтям формування змісту консультаційних програм у США. Для консультування це означало можливість переходу від *інтервенційних* програм, до яких клієнти вдавалися у кризові моменти свого життя, до *трансформаційних*, які є освітніми за своїм змістом. Так, наприклад, програми з розвитку вмінь планувати своє майбутнє (можлива зміна роботи або вихід на пенсію) та програми з управління своїм часом. Таке змістовне розширення тематики давало змогу консультаційним центрам розширювати коло своїх клієнтів, оскільки за статистикою близько 40 % дорослого населення США неадекватно долали типові проблеми життя. Це могла бути прихована незадоволеність тривалим станом справ на роботі й відчуття відчуження, нездатність подолати одночасно сімейні й професійні проблеми, невміння спланувати фінансово-економічну сторону життя. Так або інакше безробітні потребували спеціальних навичок, в яких гостро відчувалася потреба.

Американська практика показала, що одноразове консультування у випадках втрати роботи, в інших кризових моментах не є ефективним порівняно з довгостроковою консультаційною програмою, яка комплексно реалізує багатокомпонентний зміст. Водночас, розроблення консультаційних програм передбачає активну співпрацю із соціальними працівниками, правозахисними організаціями, представниками медичної сфери та охорони здоров'я.

Особливо важливим моментом при розробленні змісту консультаційних програм для безробітних був акцент на формуванні адаптаційних навичок, зокрема навичок комунікації, підвищенні продуктивності праці, формуванні цінностей, з якими людина хоче працювати, навичок прийняття рішень, самовдосконалення, пошуку, отримання, збереження роботи, навичок боротьби зі стереотипами, що обмежують свободу вибору освітніх можливостей або професії, навичок гуманізації праці, ефективного використання вільного часу.

Аналізуючи розвиток консультування на сучасному етапі розвитку американського суспільства, відзначимо зростання кількості нових консультаційних програм (особливо для молоді, з метою полегшення адаптації до змін на ринку праці), що активно розробляються Міністерством освіти та Міністерством праці США.

У контексті нашого дослідження заслуговує на увагу відома у США групова консультаційна програма «Життєво необхідні навички» (*Life Skills Program*), розроблена професором Колумбійського університету В. Адкінсом. Вона вважається типовим стандартизованим зразком для нових програм, що удосконалюються та розробляються. Автор програми – відомий американський педагог, який створив інститут, що займається теоретичними дослідженнями проблем консультування, розробленням та практичним втіленням освітніх консультаційних програм. Ця програма багато в чому була новаторською, проте постійна модифікація, удосконалення та оновлення згідно з вимогами, які з'являлися з розвитком суспільства, зробили її універсальною консультаційною програмою для всіх категорій населення США. У своїй останній версії ця програма була доповнена відеоматеріалами для використання на етапі первинної мотивації і стимуляції дискусії. Зауважимо, що це одна з перших консультаційних програм, яка інтегрувала можливості мультимедійних засобів (10 мультимедійних уроків, 265 відео- й аудіокурсів) та навчально-методичної літератури (робочі зошити для членів групи, підручники, посібники з методики викладання цієї програми для консультантів), що забезпечувало високу якість надання консультаційних послуг. Крім того, програмою передбачено окремі 3–5-денні курси для андрагогів-консультантів. У програмі закладені механізми, що забезпечують адаптацію різних категорій безробітних до навчального процесу та до вимог соціального запиту суспільства.

Необхідно вказати на практичну реалізацію програми, яка активно використовувалася протягом останніх трьох десятиліть у різних типах установ: освітніх, культурно-освітніх, медичних, реабілітаційних, промислових, у спеціально створених консультаційних центрах. Результатами практичного втілення програми стало навчання понад 400 тис. чоловік, створення 300 незалежних консультаційних центрів, що працюють за нею. Програма постійно отримує схвальні відгуки від учасників-клієнтів та консультантів. Імовірно, цим пояснюється той факт, що понад 1 700 агентств із найму, шкіл, муніципальних

коледжів у 43 штатах США активно впроваджують програму В. Адкінса (Adkins Program). Вона впроваджена в понад 20 різних установах, які надають освітні та консультаційні послуги безробітним, частково зайнятим, непрацевлаштованим випускникам, людям, які перебувають під ризиком звільнення, тимчасово непрацюючим, матерям, які отримують допомогу з безробіття, іммігрантам, в'язням, військовослужбовцям, звільненим у запас, та іншим соціально незахищеним групам.

Аналізуючи цілі програми, наголошуємо, що вона допомагає безробітним не лише усвідомити проблеми, які стоять перед ними, але й набути необхідних навичок для розв'язання цих проблем. Крім того, вона допомагає з'ясувати ставлення безробітних до окремої проблеми, ухвалювати відповідні рішення для розв'язання проблем, робити вибір, розв'язувати конфлікти, підвищувати самооцінку, ефективно спілкуватися з навколишнім світом і бути відповідальним за свої дії. Вона фокусує увагу на передбачуваних проблемах, з якими найчастіше доводиться стикатися безробітним у житті. Спроби самостійного розв'язання цих проблем часто закінчувалися для клієнтів невдало, що призводило до депресії та відчаю. Ця програма пропонує стандартні і раціональні шляхи виходу зі складних ситуацій, своєрідну матрицю, за якою можна безболісно розв'язати будь-яку проблему, оскільки має чітко розроблену структуру, використовує традиційні у психології, педагогіці і консультуванні методи та технології. Безробітні швидко знаходять роботу, проходять необхідне навчання та перепідготовку, отримують консультаційні послуги від психологів і досвідчених педагогів-консультантів.

Програма передбачає декілька способів організації навчання, зокрема такі: інтенсивне 10-денне навчання, навчання у вихідні дні, міні-семінари, навчання в зручний час тощо. Окремі групи навчаються дві години двічі на тиждень упродовж 16–20 тижнів. Під час навчання безробітні постійно отримують емоційну підтримку для подолання певних навчальних труднощів, стресових ситуацій, вікових бар'єрів, комунікаційних перешкод. Програма складається із 10 розділів, які об'єднані в 5 модулів, спрямованих на допомогу безробітним зрозуміти себе, навчитися правильно вибирати альтернативи, вивчати можливості кар'єрного зростання, здійснювати вибір, планувати майбутнє, розробляти стратегії пошуку роботи тощо.

У звіті 2008 року Інституту розвитку життєво необхідних навичок, організованому В. Адкінсом, зазначено, що спільно з персоналом 9 муніципальних агентств здійснено моніторинг навчальних результатів 448 безробітних клієнтів. Аналіз результатів показав, що 38 % мали реальні плани на зайнятість, 22 % взяли участь в освітніх програмах, 42 % пройшли професійну підготовку, 12 % пройшли навчання в інтернатурі, 22 % отримали повну зайнятість. Результати участі безробітних у програмі професійної реабілітації, яка зареєстрована в програмі У. Адкінса показали, що 50 % безробітних працевлаштувалися, а 70 % вирішили продовжити навчання [1]. На нашу думку, ця програма має право на існування,

оскільки допомагає безробітним у визначенні та забезпеченні майбутнього для них та їхніх сімей, дає можливість зрозуміти, що вони є головними об'єктами програми.

Зазначимо, що відома Американська асоціація консультування налічує близько 40 програм, які надають консультаційні послуги в галузі кар'єри та професійного навчання безробітних.

Вагомим спільним проектом Міністерства праці і Міністерства освіти США є такі відомі програми, як *«Освіта на робочому місці»*, яка спрямована на підвищення загальної культури праці, отримання корисних навичок для збереження роботи, ефективне використання свого потенціалу на робочому місці та програма *«Робочі місця»*, мета якої – допомога у переході від соціальної допомоги до оплачуваної роботи.

Загальновідомою у США є діяльність Департаменту розвитку робочої сили, в якому розробляються та реалізуються консультаційні програми для людей пенсійного і допенсійного віку. Прикладом є програма *«Планування зайнятості»* – восьмимодульний семінар, розрахований на безробітних старшого віку. Він готує безробітних до пошуку такої роботи, яка б найбільшою мірою відповідала їхнім індивідуальним можливостям, інтересам і потребам. Програма впроваджена у п'ятдесяти штатах і розвивається на основі гранту, отриманого від Міністерства праці США. Реалізація програми здійснюється на громадських засадах у рамках Асоціації. У кожному штаті працює координатор програми. Крім того, програмою передбачено навчання волонтерів з числа колишніх педагогів, психологів, соціальних працівників. Навчальний персонал працює на громадських засадах, а відвідування безробітними занять є безкоштовним. Місцем для навчання за програмою може бути бібліотека, коледж, освітній центр для дорослих, церква, будь-яке агентство з соціальної роботи. Вартою уваги є програма *«Ділове партнерство»*, яка спрямована на створення інформаційної мережі з питань, що стосуються кар'єри працівників допенсійного віку. Допомога людям «третього віку» у здійсненні усвідомленого вибору напрямів розвитку своєї кар'єри й планування пенсійного періоду свого життя здійснюється за допомогою програми *«Подумай про своє майбутнє»*. Інноваційною програмою є програма для представників національних меншин *«Справи меншин»*, де відсоток безробіття традиційно вищий. Найцінніше у цих програмах – надання конкретної консультаційної допомоги.

Важливими є консультаційні програми для працедавців, розроблені з метою прискорення розв'язання проблем правильного та справедливого найму на роботу, ознайомлення з різними аспектами трудової діяльності, проблемами виходу на пенсію, запобігання зростанню кількості працівників, які перебувають під ризиком звільнення, розвитку умінь організовувати випереджувальне навчання на виробництві тощо. Так, програма *«Досвід з найму на роботу»* передбачена для менеджерів, які бажають вдосконалити свої знання та навички щодо найму на роботу кваліфікованих фахівців.

Незважаючи на той факт, що безробітні – це дорослі люди, які відрізняються за віком, досвідом, причинами продовження освіти, мотивацією, визначеними цілями, консультування кожної групи безробітних повинно бути диференційованим і враховувати індивідуальні потреби.

Оскільки життя безробітного характеризується складним поєднанням різних ролей, у нього з'являється ще одна роль – роль студента, яку він повинен навчитися поєднувати з іншими соціальними ролями. Отримання нової ролі відповідає поняттю транзиції (перехідного періоду), яку Н. Шлоссберг характеризує як період «подій або відсутності подій, результатом якого є зміна взаємин, щоденних обов'язків, переконань, ролей у місці існування і функціонування людини в сім'ї, на роботі, в суспільстві, у своєму внутрішньому світі, у фізіологічному стані організму тощо» [3, 47]. Концепція транзицій, застосована до дорослого студента, у цьому випадку безробітного, передбачає період переходу з одного життєвого статусу в інший, який дає можливість набути нові навички, знання й уміння. Багато безробітних, що повертаються до освіти, мають за своїми плечима роки відповідального виконання професійних обов'язків. Н. Шлоссберг відзначила, що умови освітніх установ, з їх жорсткою регламентацією і регулюванням, не завжди відповідають загальній установці дорослої людини самій керувати своїм життям, зберігаючи свою незалежність [Там само]. У безробітного є життєвий досвід, що дозволяє йому контролювати і планувати своє життя.

Розглянуті вище програми впроваджені в багатьох державних і приватних організаціях, різних асоціаціях, релігійних співтовариствах, військових структурах США.

Розроблення, удосконалення та впровадження консультаційних програм підтверджують важливість урахування конкретних індивідуальних потреб безробітних у процесі реалізації консультування для досягнення максимальної ефективності при розв'язанні проблем, пов'язаних з навчанням, перепідготовкою та розвитком кар'єри. Використання диференційованого підходу до практики організації консультаційних програм здійснюється під впливом соціально-економічних і культурних чинників. Консультаційні програми мають великий потенціал для розвитку професійної освіти дорослих у цілому, зокрема безробітних.

Список використаних джерел:

1. *Adkins Life Skills Program: Career Development Series – The Proven Program for Getting a Job and Building a Career* [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.adkinslifeskills.org/index.shtml>
2. *Borgen W. A. The experience of unemployment of the physically disabled / W.A. Borgen, N.E. Amundsen // Vocational counseling in rehabilitation. – Ottawa [Ontario] : Ministry of Supply and Services, 1987. – Part 1. – 342 p.*
3. *Goodman J. Counseling Adults in Transition: Linking Practice with Theory / J. Goodman, M.*

Anderson, N. Schlossberg. – 3rd edition. Springer Pub Co, 2006. – 334 p.